

4

VINDICIARUM
LITTERATURÆ
HEBRAICÆ
SISTENS,

1871

100

Consensu Ampliff. Facult. Philos. Reg. Acad. Aböensis,

AUCTOR

LAURENTIUS O. LEFREN,

PHIL. MAG. & DOCENS.

RESPONDENTE

OLAVO N. NORDLIN,

SMOLANDO,

Publicæ bonorum censuræ modestè subjicit,

In Auditorio majori, die XIII. Sept. Anni

MDCLV.

Horis ante meridiem folitis.

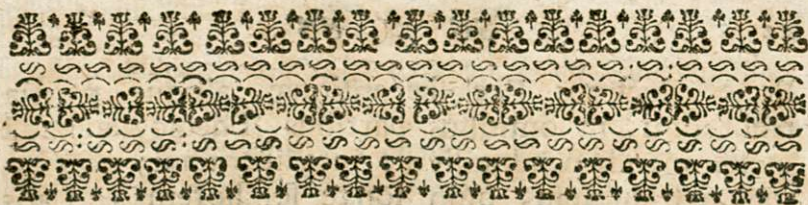
ABOÆ, Impressit DIRECT. & Typogr. Reg. Magn. Duc.

Finland. JACOB MERCKELL.

Pfalm. LXVIII: v. 27.

במקהלות כרכו אלהים אדני ממקור ישראל

L. N. D.

§. X.

Actenus eorum diluimus exceptiones, qui Hebraismum ideo negligendum opinantur, quod falso sibi persvadeant, ad sufficientem ejus perceptionem tantum temporis requiri, ut quisquis eandem rite adsequi voluerit, necesse habeat, aut prorsus negligere, aut primis duntaxat labris gustare cetera disciplinarum genera, quibus ut sedula & gnava impendatur opera, ratio vitæ, vel temporalis, vel spiritualis, non tam postulat, quam flagitat. Nunc vero, ut cæptam pertexamus telam, ordine lustrare convenit reliqua effugia adversariorum, ad quæ continue semet recipere solent, cum aptiora inscitæ præsidia invenire nequeunt. Hic itaque sub examen revocare placet tritissimum eorum argumentum, quod ex *ἀντιπαράστασις* Patrum desumunt, uti docuimus paulo superius, ubi illud, salva veritate, inverti posse diximus, itaque fecimus. Ratio enim instituti postulat, ut ibi a nobis nihil gratis, neque dictum, neque factum esse, hîc idoneis argumentis evincamus.

G

Pone,

Pone, doctores Ecclesiæ antiquæ, absque peritiâ Hebraismi, in omnibus partibus Theologiæ haud contemnendam adquisivisse intelligentiam; non tamen est dubium, quin longe solidiorem veritatis cognitionem adsequi potuissent, si reliquis subsidiis, quibus instructi erant, adcuratam scientiam authentici Scripturæ instrumenti ipsis adjicere licuisset. Unde facile intelligitur, quam misera utantur Logica, cum hoc modo imperitioribus persuadere conantur, supervacuum esse diligentiam, qua prudentiores rerum æstimatores, studium nostrum excoli debere, contendunt. Nam aut valde fallimur, aut perinde argutantur, ac si quis eo stoliditatis progrediretur, ut vel oculorum necessitatem ex eo capite in dubium vocaret, quod scriptum viderit, fuisse homines luminis expertes, qui colorum varietatem sensu tactus dignoscere valuerint; (a) vel manuum utilitatem eo nomine negatum iret, quod relatum audiverit, exstitisse nonnullos brachiis mutilatos, qui varia manuum officia

---

(a) Hujusmodi exempla in commentariis naturæ consultorum passim occurrunt & nominatim apud Boyleum & Digbæum, quorum ille in Tractatu de Coloribus Cap. III. cæcum fuisse refert, qui ope tactus omnes distingueret colores, præter rubrum & nigrum, quos subinde dicitur confudisse; hic vero de Nat. Corp. Tract. I. cap. 28. alium meminit, qui, licet adeo captus esset oculis, ut ne solis quidem lumine moveretur, pictis tamen chartis perite admodum ludere potuerit.

officia pedibus exsequi potuerint. (b) Finge vero, hæc lumina Ecclesiæ eclipses errorum nunquam passa fuisse, sed semper tam claros vibrasse radios, ut corruptores atque impugnatores religionis vix unquam veritati adeo crassas offuderint tenebras, quin iisdem penetrandis atque dispellendis suffecerint; quis tamen exinde, salvis Logico-
rum regulis, probare sustinebit, nostrum studium hodiernis Theologis ad decidendas controversias nihil plane adjumenti adferre? Nonne diversorum temporum diversa est ratio? Et sane, si tales concludendi leges constituerentur, vereor, ne illud sequeretur absurdum, omnia tandem inutilia recte dici posse, quibus venerabilem antiquitatem quodammodo carere potuisse, liqueret. Si vero hoc admiseris, nihil obstare videtur, quominus adfirmare possimus, omnes inanem capere laborem, qui hodie in fabricis gladiatorum & bombardarum sudant, quandoquidem ex monumentis historicis constat, quod priscorum temporum ho-

G 2

mines

(b) Fuerunt qui, palmis amissis, cibum & potum ori admovere, tuba canere, barbam abraderi, calamos parare, litteras scribere, chartis & tesseriis ludere, colum & acum tractare, lacinias contexere, arcum tendere, scopum ferire & alia id genus manuum officia pedum ministerio admodum expedite exsequi potuerunt, referente Laur. Alstrin, hujus Academiæ Professore quondam celeberrimo, in Dissert. de Altera Natura Part. I. pag. 70. & 71. Conferantur Auctores, quos ille laudat, Jonstonius, Ponticus, & Le Montagne.

mines hostium suorum impetum fundis & clavis quodammodo excipere atque sustinere potuerint. (c) Quid? quod universus etiam adparatus instrumentorum œconomicorum, quæ industria recentiorum invenit, quæve hodie incredibilis sunt necessitatis, hoc pacto in suspicionem inutilitatis facile adduci posset. Potest vero quidquam cogitari absurdius? Ego quidem non putaverim, ullum, nisi cui caput cerebro vacuum fuerit, tam ineptam sequelam vel per somnium esse admissurum. Quoniam igitur syllogismus ille hypotheticus, quo utuntur adversarii, non probat quod erat probandum, cum conditio, qua nititur conclusio, vera ponitur, uti modo evicimus; facile quisque videt, quid accidere debeat, si falsitas ejusdem necessariis argumentis omnibus ob oculos posita fuerit, quod nos in sequentibus pro virili facere conabimur.

§. XI.

Primum quidem ex eo capite illegitima est consequentia, quod multi Patrum veritatem propositionis antecedentis in dubium vocare videntur, quippe qui claris verbis usum nostri studii agnovisse reperiuntur, quod non potuissent facere, si contrarium sibi persuasum habuissent. Ne vero

---

(c) Vide, si placet, Dissertationem de Tumultu Rustico Ostrobotniæ Civium, *Klubbe-Kriger* vulgo dicto, ejus pars prior paucis ante annis hic prodit, sub auspiciis Celebrissimi nostri Antiquarii, Ampliss. Dn, Prof. & Biblioth. ALGOETHI A. SCARIN.

vero hoc gratis adseruisse videamur, haud abs re fuerit ipsissima eorum testimonia in medium proferre. JOHANNES CHRYSOSTOMUS, qui ob miram dicendi ubertatem, *fvavitatemq;* DEMOSTHENES CHRISTIANORUM audit, *ut longe gratus, inquit, pomum, quod tuis manibus ex ipsa arbore decerpseris, vinum iucundius, quod ex eo depromseris dolio, in quo primum fuerit conditum: ita Divinae Litterae nescio quid habeant Divinae fragrantiae, nescio quid spirent suum & genuinum, si eo sermone legantur, quo scripserunt ii, qui partim e Sacro hauserunt ore, partim ejus adflati spiritu nobis tradiderunt.* (d) HILARIUS PICTAVIENSIS, quem LATINAE ELOQUENTIAE RHODANUM vocant, *frequenter, ait, admonuimus, non posse satisfactionem intelligentiae ex Latinitatis translatione praestari.* (e) MAGNUM ILLUD AFRICAE DECUS, AURELIIUS AUGUSTINUS, quamvis ipse, temporis iniquitate impeditus, delicias Hebraicas gustare non potuerat, rei tamen veritate adactus de utilitate earundem vere augustum tulit iudicium. *Latinae quidem linguae homines, inquit, quos nunc instituendos suscepimus, duabus aliis ad Scripturarum Divinarum cognitionem habent opas, Hebraea scilicet & Graeca, ut ad exemplaria praecedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.* (f) Item: Recte fieri nullo modo dubitaverim, *ut cum diversum aliquid in utrisque*

G 3

codi-

(d) Homilia LXXIX, in Matthaeum.

(e) in Psalm. CXVII.

(f) De Doctrina Christiana Libro II, cap. XI.

codicibus invenitur, quandoquidem ad fidem rerum gestarum utrumque esse non potest verum, ei lingvæ potius credatur, unde est in aliam per interpretes facta translatio. (g) Et rursus: Ut veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est: ita novorum veritas Græci sermonis normam desiderat. (h) Omnium vero sæpissime & gravissime usum Hebraismi commendat HIERONYMUS STRIDONENSIS, qui etiam optime hujus causæ arbitrum atque sequestrum agere potuit, cum citra controversiam in hac Litteratura omnium Patrum versatissimus fuerit. Ita vero ille: Sicut in Novo Testamento, quando apud Latinos quæstio oritur, & est inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci sermonis, quo Novum scriptum est Instrumentum: ita in Veteri Testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebræam recurrimus Veritatem, ut quidquid de fonte profisciscatur, hoc quæramus in rivulis, (i) item: multo purior manere credenda est fontis unda, quam rivuli. (k) Et rursus: In hunc locum nostrorum multi multa dixerunt & inter se dissonantia. Cogimur igitur ad Hebræos

---

(g) De Civitate Dei Libro XV. cap. XIII.

(h) Epistola VIII. ad Hieronymum, si fides Sextino Amama in Præfatione. Antib. Bibl. Alias eadem verba adducit Hieronymus in Epistola ad Lucinum, teste Joh. Gerhardo in Methodo Studii Theologici Cap. I. pag. 45. Adlegantur quoque in Jure Canonico Distinctione XI.

(i) Epistola XXXV. ad Suniam & Fretellam.

(k) Adversus Helvidum Tom. III.

braos recurrere & scientiæ veritatem de fontibus magis, quam de rivulis querere. (l) Alibi scribit, se tanquam ad arcem quandam & præsidium, sic ad Hebræam veritatem solitum esse confugere. (m) Sexcenta hujusmodi testimonia ex scriptis Patrum in rem nostram adducere possemus, nisi vel ex his satis constare arbitraremur, quantum illi pretium notitiæ fontium statuerint, quamque vanus sit fucus, quem ineptis suis placitis illinere conantur adversarii Lingvæ Sanctæ, ut horum ignorantia suam excusent negligentiam. Nec est, quod nobis objicias, fuisse inter Patres, quibus de nostro studio sinistra quædam judicia interdum exciderint. Hæc enim, si quid videmus, non ex veritate, sed ex opinione profecta sunt, ut infra ostendemus, cum ad causas inscitæ Patrum in Hebraicis deventum fuerit. Quod vero Patres longe modestius de scientia sua Theologica senserint, quam ut, omne se punctum tulisse, crederent, itidem ex scriptis eorum luce clarius constat. Exempli gratia nominasse sufficiat AUGUSTINUM, qui in præstantissimis habetur. (n) Is enim errorum, quos commisit, & quorum magnus certe numerus ex imperitia Lingvæ Sanctæ originem duxit, retractationes certis comprehensas

---

(l) Commentario in Zachariæ cap. VIII. v. 6.

(m) Epistola ad Viralem.

(n) B. Lutherus in libro περὶ τῆς ὁμολογίας Augustino testimonium perhibet, quod Ecclesia Christiana post Apostolos doctorem ipso Præstantiorem non habuerit.

hensas libris instituit. (o) OPTATUS MILLEVITANUS coram ipsis adversariis suis in hæc verba erupit: *Nemo vobis credat, nemo nobis: omnes contentiosi homines sumus.* (p) Alii multi eundem ostenderunt candorem, quorum nomina & effata adduceremus, nisi brevitati esset serviendum.

§. XII.

NE vero quis jure suspicari possit, verba nobis dedisse Patres, quorum mentem de utilitate Hebraismi jam paucis exposuimus; ab instituto alienum non fuerit docere, multos eorum reipsa satis demonstrasse, quam longe abfuerint a contemptu nostri studii, quem aliis adfricare deprehenduntur, qui, nescio quo errore seducti, sua magnopere putant interesse, si ostendere valeant, hæc lumina Ecclesiæ studium sæpius laudatum in rebus minimi momenti posuisse, perinde ac si vetustas errori patrocinium parere posset. (q) Constat vero inter omnes, qui historiam litterariam istorum temporum tradiderunt, nunquam prorsus defuisse,

---

(o) *Negare, inquit, nec possum, nec debeo, sicut in ipsis majoribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quæ possunt justo judicio, & nulla temeritate culpari.* Libro II. ad Vincentium. Et: *Noli meis litteris tanquam canonicis deservire.* Proleg. ad Libr. III. de Trinitate.

(p) Libro V. de Schismate Donatistico.

(q) Egregie & nervose Tertullianus: *Veritati nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegia regionum.* De velandis virginibus sub initio.

defuisse, qui in studium litterarum Hebraicarum pro virili incubuerint, quamvis simul fatendum, hoc in plerisque, quos eo nomine laudare solent auctores, non tam ex effectu, quam adfectu spectari debere, ob rationes, quas haud ita multo post adlaturi sumus. Inter omnes autem Patres, qui Hebraismo addiscendo aliquam certe operam navasse communiter traduntur, primus ponitur ORIGENES, etsi non desunt, qui argumentis non contemnendis probare conantur, doctorem *Adamantium* ne primis quidem labris ambrosiam Hebraicam gustasse. (r) Hujus familiarem, SEXTUM JULIUM AFRICANUM, peritia Lingvæ Hebraicæ tinctum fuisse, ex variis viri scriptis collegerunt maximi nominis Philologi. (s) Idem plures tradunt auctores de LUCIANO SOMOSATENO, HESYCHIO MILESIO, DOROTHEO TYRIO, EPIPHANIO PALÆSTINO, (t) EPHÆRO

H

SURO

(r) Hoc post Ruffinum & Dionysium Petavium adfirmat JOHANNES IHRE, Professor Upsalensium Celeberrimus, in Cogitationibus Philologicis de Usu Accentuum Hebraicorum Part. II. pag. 43., ubi, se in scriptis ejus invenisse, dicit, omnimodæ cæcitatæ vestigia, suæque omnia partim a Judæo, e cujus ore hauserit sonum vocabulorum Hebraicorum, partim a Philone mutuo summissee, suspicatur.

(s) Videatur Valent. Ernest. Læschneri Comment. de Causis Lingvæ Hebrææ Lib. I. cap. VIII. §. 10.

(t) Hic ob peritiam quinque lingvarum, Hebraicæ, Græcæ, Syriacæ, Ægyptiacæ & Latinæ, Πεντάλωττος dicitur Hieronymo, apud J. A. Quenstedium l. c. pag. 523.

SURO, (u) APOLLINARIO identidem SYRO, HILARIO PICTAVIENSI & aliis. Nec defunt, qui ULPHILAM, Gothorum in Thracia Episcopum, in Litteris Hebræorum versatum fuisse, arbitrantur, adeoque celebrem Bibliorum versionem, quam posteritati reliquit, ex ipsis fontibus adornasse. (v) Ex Patribus vero nemo, quod scimus, plus laboris atque sudoris Litteraturæ Hebraicæ infumfit, quam HIERONYMUS, *presbyter Stridonensis*. Is enim ab ineunte juventute ad effoetam usque senectam nullis nec vigiliis, nec impensis pepercit, ut hujus sibi cognitionem compararet. Nec conatui defuit eventus. Tantum enim thesaurum in hoc genere eruditionis adquisivit, ut si cum eo conferantur ceteri, quorum mentionem iniecimus, ne hilum profecisse videantur. Fateri tamen cogimur, virum magnum eo progredi non potuisse, ut æquiparari queat illis, qui post renatas

---

(u) Ephræmum adpellatum fuisse נכחא וסוריא, *Prophetam Syriæ*, tantique a suis habitum, ut ipsius scripta, post lectionem Scripturarum, in Eccles. publice prælegerentur, accepimus. Vide Dissertat. Erici Tegmanni de Fatis Studii Hebræo-Biblici apud Christianos pag. 22. & laudatum modo Quenstedium l. c. pag. 606.

(v) Hoc nomine eum laudat B. Episc. JOHANNES ENBERGIUS, qui illud elicit ex verbis Hieronymi, quæ opp. Tom. II. pag. 53. ita jacent: *Quis hoc crederet, ut barbara Gothorum lingua Hebraicam quaereret veritatem?* Vide laudati auctoris Tractatum Svecanum, cui titulum fecit, *Beskrifning om Gamla Upsala*, pag. 59.

renatas bonas litteras vel mediocriter in hac arena defudarunt, ne dicam, principatum in hoc studiorum genere tenuerunt. Obstant enim frequentes illæ frustrationes, quæ pulchra viri scripta, haud fecus ac atræ quædam maculæ, deformant, (w) quarum tamen pleræque, nisi omnia nos fallunt, non tam culpæ hominis, quam vitio temporis, quo vixit, tribui debere videntur. Nam si hodiernis discendi subsidiis ipsi licuisset uti, nec in tam ineptos artis magistros incidisset, quales erant Judæi, quorum informatione erudiebatur, nulli dubitamus, quin hodiernis Philologis dubiam reddidisset palmam. Interea hoc satis habet laudis, quod, superatis sui ævi præjudiciis, tantam sibi famam peritia Hebraica parere potuerit, ut ad eum audiendum, tanquam ad communem Hebraismi præceptorem, ex omnibus orbis partibus confluerent discipuli, qui his studiis initiari cuperent, quodque sua ef-

H2

fecerit

(w) Fuerunt, qui Sacri Labii mediocrem etiam cognitionem nostro denegatum iverunt, inter quos eminet JOH. CLERICUS in Quæstionibus Hieronymianis. Contra alii reperiuntur, qui ipsi tantum non omnimodam scientiam in hoc genere eruditionis adscribunt. Si SCALIGERO credas, nemo majorem eruditionem & adparatum lingvarum ad translationem Scripturarum adtulit post Hieronymum, quam HIERONYMUS. Videatur epistola, quam IS. Casaubonus epigrammatis ejus Græcis e Mertiæ traductis præfixit. Celeberrimus vero CARPZOVIVS pio viro quod æquum est tribuere videtur, cum ipsi pro ratione temporis haud vulgarem Hebraismi peritiam adserit, non tamen dissimulatis iphal-

fecerit industria, ut nectara Hebraica semet palato etiam femineo probare inciperent, uti supra verbo indicavimus, ubi Paulæ & Blæfillæ mentionem fecimus.

§. XIII.

PRæterea vel exinde licet videre, quam per-
 suasum plerisque Patrum fuerit de necessitate
 hujus Litteraturæ, quod acerrimos fidei adversa-
 rios, magistros nimirum Judaicos, de sensu dubio-
 rum Scripturæ locorum consulere non intermise-
 rint, si quo unquam modo ad eosdem sibi aptum in-
 venirent aditum. Quoties enim quæstio incidebat de
 potestate verborum Scripturæ, quæ ex versioni-
 bus, ob varios earum nævos, minus distincte in-
 telligebantur, toties solenne erat provocare ad
 auctoritatem Hebræorum, cui idcirco haud exi-
 guum statuebant pretium, quod illos claves hujus
 Scientiæ possidere intelligebant. (x) Nullo enim
 pacto, ut hoc facerent, a se impetrare potuissent,
 nisi, ex peritia Sermonis Originalis optima inter-
 pretandi subsidia peti posse, credidissent. Huc et-
 iam

---

matiss, quibus obnoxii esse solent, qui in pelago Discipuli-
 narum glaciem, ut dicitur, frangere coguntur. Videatur
 Proœm. Crit. Sac. V. T.

(x) Ipse Origenes, & Clemens, & Eusebius, atque alii
 complures, quando de Scripturis aliqua disputant, & volunt ad-
 probare quod dicunt, sic solent scribere: Reserebat mihi Hebræ-
 us: Audiui ab Hebræo: Hebræorum ista Sententia est. Ver-
 ba sunt Hieronymi in Apologia adversus Ruffinum,

jam spectat studium, quo Patres in suum usum convertere conabantur quidquid offenderent in Græcis Judæorum scriptis, quod ad hunc scopum quoque modo tenderet. Nam qui lucubrationes veterum Ecclesiæ doctorum paulo diligentius evoluerit, passim inveniet, quod easdem irrigaverint explicatiunculis, quæ occurrunt apud Josephum, Philonem, & forte etiam alios, qui Græce scripserint, origine & religione Judæi. (y) Nec alia fuisse videtur causa, quamobrem τοῖς ἑβραϊκοῖς τὰς τρεῖς sæpius prætulerint, quam quod sentirent, multis se dubiis teneri, quamdiu authenticum Scripturæ instrumentum adhibere nequirent. Etenim cum interiora veritatis adyta ipsis non paterent; id agere consultum videbatur, ut in proxima saltem vestibula penetrarent, (z) paria cum illis facientes, qui non admissi intra fores curiæ,

H3

in

(y) Hinc factum videtur, ut multi Hebraice periti apud scriptores celebrentur, qui tamen vix rudimenta hujus lingvæ didicerant. V. c. CLEMENTI ALEXANDRINO cognitionem Lingvæ Hebr. ex hoc capite gratis tribuit Jos. Cooperus, Sam. van Till, et forsan alii, cum tamen sua ex turbidis Philonis rivulis hauserit, quemadmodum ipse fatetur Strom. Lib. I. p. 284. confr. Lib. V. p. 549. & Pædag. Lib. I. c. V. p. 85. Vide Laudatum IHRE I. c. pag. 48. & 49.

(z) Observavimus supra §. IV. lit. b. nonnullis Patrum fuisse persuasum, tres illos interpretes textum Hebraicum accuratius vertisse, quam fecerant Alexandrini, quibus alii prope infallibilem tribuebant auctoritatem. In his fuit doctor *Adamantius*, seu ORIGINES, Hinc eum re-

in qua lis ipsorum disceptatur, atrium (a) intrant, auribusque ostio admotis, aliqua saltem verbula, quamvis confusa, ex ore iudicum intus loquentium excipere conantur, ut, quo loco res suæ sint, utcunque possint colligere. Atque hinc iterum magna fit significatio, quo animo veteres erga Studium Hebraismi fuerint. Certe non omnes venerandos Patres neglectus, nedum contemptus litterarum Hebraicarum recte argui posse, ex iis, quæ hæcenus adducta sunt, luce clarius constat. Hinc vero prono fluit alveo, vitiosam esse sequelam, unde ofores Sacri Labii miseræ suæ causæ patrocinium quærent. Quis enim in regulis Logicis tam hospes esse potest, ut ignoret, toties errorem committi, quoties quis ex propositionibus particularibus conclusionem universalem deducit? Illud vero hic fieri, manifestum est. Huc enim redit argumentatio: Quidam Patrum absque notitia Lingvæ Sanctæ egregiam Theologiæ notitiam adquirere

---

prehendit HIERONYMUS, quod versionem τῆς LXX. emendaturus Textum Hebræum non consuluerit, sed eandem ex hominis Judæi, blasphemi Christi hostis, THEODOTIONEM putat, impuris rivulis corruerit. In Epistola ad AUGUSTINUM, teste Cel. IHRE loc. cit. pag. 44.

(a) Quos imperitia sermonis originalis versionibus contentos esse cogit, hi *cum plebe in atriis stantes & longinquo sacra contuentur*; At qui Scripturam Authenticam legit & intelligit, *cum Sacerdotibus in ipsa penetrantia admissus omnium, quæ intus aguntur, ipse arbiter & testis est*. Vide Walæi orat. de Stud. Theol.

rere potuerunt; Ergo possunt omnes Sacri studii cultores hodie in eodem feliciter progredi, etiam si Camenas Hebraicas ne quidem e limine salutarerint. Certe in mare aquam quærere videmur, si absurditatem hujus conclusionis pluribus ostendere vellemus, quippe quæ tam crasso laborat vitio, ut vel manibus palpari queat. Verum nec hoc sequitur, quosdam hodie in studio Theologico rite versari posse, si omnimoda Hebraismi imperitia laborant. Hoc facile concedent omnes, qui cogitaverint, apertis indiciis constare, falsam esse præmissam, unde precariam hanc sequelam eliciunt, quod modo sumus exposituri.

§. XIV.

QUOD Doctores Ecclesiæ primitivæ scientiam suam Theologicam enormibus erroribus fœdarint, & id quidem propter ignorantiam Hebraismi, supra §. quarta adseruimus. Jam vero, ne Cassios Severos egisse videamur, hoc adsertum evidentibus rationibus confirmare volumus, memores illius Hebræorum: *המוציא מחבירו עליו הראיה* i. e. *Actori incumbit probatio*. Primo itaque ostendendum, quomodo versati fuerint in tractanda Theologia Exegetica, quæ Dogmaticæ necessaria substernit fundamenta, sine quibus neque exsistere, neq; subsistere poterit. Quoniam ignari sermonis originalis supponuntur, necesse omnino fuisse patet, ut omnia ex lucunis versionum haurirent. Cumque nemo dubitet, quin hæ se haberent ad Scripturam Authenticam

ticam אדם בפני i. e. ut *simia ad hominem*; (b) fieri non poterat, ut verum sensum Oraculorum Hebraicorum ubique locorum exacte adsequerentur. Quin potius res inevitabilis necessitatis fuerit, ut subinde aliquid humani paterentur, præfertim sicubi occurrerent pertinaciores quædam difficultates, quæ neque ingenii lumine evitari, neque iudicii acumine superari possent. Quoniam vero sensus Oraculi alicujus Biblici duplex statui solet, *Litteralis & Spiritualis* quorum ille ex verbis, hic ex rebus manat; a proposito alienum non fuerit selectis quibusdam exemplis ostendere, quod in utroque misere quandoque cæcutierint, quidvis potius, quam quod Spiritus Sanctus intenderit, adsecuti. Paucis vero nos contentos esse cogit festinatio. De singulis seorsim, & quidem de priori primum.

Primum Exemplum Gen. I: v. 26. his verbis proponitur decretum S. S. Trinitatis de creatione hominis: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו i. e. *faciamus hominem in imaginem nostram, secundum similitudinem nostram*. Sensus est: *faciamus hominem in imaginem nostri persimilem*. Nam in Lingua San-

---

(b) Hoc sane superfluum esset demonstrare, cum tot opera Criticorum id dudum extra controversiam posuerint. Qui volet, adire poterit Crit. Sac. Cel. Carpzovii, qui Part. II. capp. II. Ill. IV. V. VI. hoc argumentum solide pertractat. Plures ibi citatos inveniet. Interea idem quodammodo præstabunt exempla, quæ hic a nobis adducenda veniunt, potissimum ex auctoribus antea laudatis.

Sancta cum duo synonyma conjuncta reperiuntur, alterum vicem adjectivi sustinet cum emphasi. (c) ut passim inculcant Grammatici. Hoc ignoravit BASILIUS, ideoque inter imaginem & similitudinem distingvendum putavit, illam referens ad *animam ratione præditam*, hanc ad *actiones Deo conformes*. (d)

Secund. Exempl. Gen. II: v. 7. primum in Sacris Litteris legitur Divinum nomen proprium יהוה. Rationem hujus phænomeni redditurus TERTULLIANUS misere hallucinatur. Inhæret enim notioni, quæ τὸ Græcorum κύριος & Latinorum Dominus subjacet, (e) quæq; Hebræorum יהוה non melius convenit, ac ocrea capiti & galea pedi. Nam τὸ κύριος & τὸ Dominus involvunt respectum superioris ad inferiorem, nomen vero κυρίου, hoc est יהוה, innuit ipsissimam Summi rerum Arbitri essentiam, qua fuit, est & erit

~ I

quid-

(c) Vide GLASSII Plilol. Sacr. Lib. III. Traæt. I. Can. VI. Et STARKII Lucem Gram. Hebr. Part. II. Memb. I. §. LII.

(d) Qui varias variorum opiniones de notionibus harum vocum legere cupit, sæpius laudatum SIXTINUM AMAMA adeat, qui eas prolixius persequitur, l. c. p. m. 179. & 180.

(e) Verba ejus ita sonant: *Quamdiu Deus fecit, quorum Deus fusus erat, DEUS solummodo ponitur, & dixit DEUS, & vidit DEUS &c. nunquam adhuc DOMINUS. At ubi universa fecit, maxime hominem, qui Dominum proprie erat intellecturus, DOMINUS etiam cognominatur.* Vide Lib. contra Hermogenem.

quidquid idea entis perfectissimi unquam completitur, & ipso opere talem se præstat, qualem se descripsit, adeoque a Diis fictis tantum differt, quantum veritas a fallitate.

Exempl. Tert. Gen. VIII: v. 20. exstat in T. H. quod NOACHUS altare edificaverit לִיהוָה, pro quo Græci τῷ Θεῷ & Latini Domino per errorem scripserant. Hunc nāvum interpretum suum fecit AMBROSIUS, quod fontes adire nequivit. Errorem boni viri confirmavit persuasio, quā ipse etiam τῷ יהוה competere notionem dominii credebatur. (f)

Exempl. Quart. Gen. XXXIV. v. 5. narratur negotium Sichemi cum Dina Jacobi filia, diciturque T. H. וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב כִּי טָמְאָהּ דִּינָה בְּתוּרָה בְּרָהּ i. e. Et audivit Jacobus, quod stuprasset filiam suam Dinam. In Græcis vero Codicibus ita legitur: καὶ ἤκουσεν Ἰακώβ, ὅτι ἐτύμωσεν ὁ υἱὸς Εὐμώλ Δείναν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Duæ voces, ὁ υἱὸς Εὐμώλ, ad subiectum clarius indicandum margini primum illitæ fuisse videntur, deinde vero per imperitiam librariorum in textum

---

(f) Hunc in modum de hac re philosophatur, vel potius rhetoricatur: *Quod autem EDIFICAVIT DEO, non EDIFICAVIT DOMINO, secundum nominis interpretationem non sola videtur hæc actio esse gratiarum, quasi DOMINO, sed virtutis iusti morigera & grata, quasi DEO. Quod imperiale est sequestravit, quod beneficii nominavit.* In Lib. de Arca & Noë cap. XXI. Sic ἀεὶ βούλομαι, qui fontes adire nequeunt. Quanto verius & rectius hæc dicere potuisset vir pius, si veram lectionem secutus & veras notiones adsecutus fuisset?

textum intrusæ, quamobrem lector quidam peritior easdem obelo confoderat. Hunc cum PROCOPIUS GAZÆUS ad utramque pertinere ignoraret, alteram, *ὡς*, deleuit, alteram, *Εμμε*, retinuit, indeque utrumque, & Patrem, & filium, cum Dina rem habuisse, falso cunclulit. Provocat ad verba Græca pluralis numeri *ἐυδααν* v. 13. & *ἐγῆσανται* v. 31. sed prorsus precario. Nam utrobique in T. H. comparet numerus singularis. Vide S. AMAMA l. c. p. m. 270.

Exempl. Quint. Levit. XVIII: v. 21. hæc legitur sententia: *וְסוֹרֵךְ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לְסֹלֶךְ* i. e. *De semine tuo non dabis ad traducendum Molecho.* Hic LXX. interpretes perperam legerunt, *לְהַעֲבִיר* pro *לְהַעֲבִיר*, vocemque *סֹלֶךְ* non *Molech*, sed *Melech* extulerunt, Codice non punctato usi; unde talis profluxit translatio: *καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος σου οὐ δώσεις λατρεύειν τῷ ἄρχοντι* i. e. *De semine tuo non dabis ad serviendum principi.* Hic valde fudat AUGUSTINUS, ut verum loci sensum inveniatur, sed oleum & operam perdit. Quidquid enim ex Græco verbo *λατρεύειν* eruere conatur, in fumum abit. Primum enim, ut vidimus, illud non respondet *לְהַעֲבִיר* Hebræorum, quod genuinum, sed *לְהַעֲבִיר*, quod spurium est. Deinde si T. H. vel maxime haberet posterius, nihilo tamen magis solidum esset, quod pius Pater argutatur, quandoquidem verbum Hebræum *עָבַד* tam *τῷ ὁσλεύειν*, quam *τῷ λατρεύειν* Græcorum respondet. (g)

Exempl. Sext. Psalmo CXIX: v. 109. occurrit formula: נפשי בכפי תמיד i. e. *Anima mea in manibus meis semper*. LXX. Interpretes: ἡ ψυχὴ μου ἐν ταῖς χερσὶ μου διαπαντός. Hic ignoratio idiotismi Lingvæ Sanctæ librariorum eo audaciæ adegit, ut χερσὶ σσ, pro χερσὶ μου, legerent. Hinc AUGUSTINUS: *Quidam Codices habent in manibus MEIS, plures TUIS. Et hoc quidem planum est. Justorum enim animæ sunt in manu Dei. Anima vero in manibus meis, quomodo intelligatur, ignoro.* (b) Similis locutio invenitur Jobi XIII: v. 14. ubi *anima in manibus geri dicitur*, quod GREGORIUS hoc modo explicat: *Qui intentionem suam per opera insinuat, animam suam in manibus portat.* Fallit vero & fallitur. Nam longe alius hic sensus latet. Significatur enim status periculi plenus. Unde *animam in manibus ponere* est apertum periculum adire, & *animam in manibus gerere* est in præsentis vitæ discrimine versari. (i)

Exempl.

sic habent: *Hic non video, quid intelligatur, nisi PRINCIPI, qui pro Deo colitur. Non enim ait δαλύνειν, sed λατρεύειν in Graeco. Plurimum autem distant. Nam servire hominibus, quomodo servi serviunt, quod non est λατρεύειν sed δαλύνειν, Scriptura non prohibet. Servire autem secundum id, quod est λατρεύειν, non jubetur hominibus, nisi uni vero Deo.*

(b) Bene GENEBRARDUS apud. S. AMAMA A. B. L. III. p. 554. *Quod ignoravit AUGUSTINUS explicavit HIERONYMUS. Et: Multa ignorantur a linguarum imperitis, quae periti liquido intelligunt.*

(i) Recte Chaldaeus: *Anima mea periclitatur, ut si in*

Exempl. Septim. Psalm. XCII: v. 13. legitur mellita promissio Divina de flore felicitatis, qua fruuntur iusti in hac vita, dum gratia Dei sic illis adest, ut quo magis premuntur, eo magis crescant. Verba T. H. ita sonant: צִירַךְ כְּתָמָר יִפְרוּ. LXX. ἀναισθὼς ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει. Vulgatus: *Jussus ut palma florebit*. Omnes idem dicunt, statum iustorum beatum fore, ad modum palmæ, quæ quo gravioribus premitur ponderibus, eo contentius & constantius frondosa sua brachia versus cælum extollit atque extendit. Latini vero, decepti ambiguitate vocis Græcæ, φοῖνιξ, quæ & certam arborem, & fictum alitem significat, alium exinde sensum extorserunt, existimantes, mortuorum resurrectionem hoc loco probari, quod LACTANTIO, AMBROSIO, TERTULLIANO & aliis persuasum fuisse, legimus. (k)

Zeph. III: v. 18 in Hebræo sic legimus נִוְגִי מִמִּוֶּעַר אֶסְפָּתִי i. e. *Tristes ob solennitatem colligam*. Hæc ita interpretatus est HIERONYMUS: *NUGAS, quæ a lege recesserunt, congregabo*. Hanc vero subnectit observationem: *Id quod diximus nugas, sciamus in Ebræo ipsum esse Latinum sermonem נִוְגִי, & propterea a nobis ita, ut in Ebræo erat, positum, ut*

13

scire

manu mea esset semper. Confer GLASSII Orat. de L. H. necessitate & utilitate.

(k) Vide hunc in Lib. de resurrectione carnis cap. XIII. illum in Oratione de fide resurrectionis, & istum in Carmine de PHOENICE, quod Libris Instit. Divinarum subungi solet.

scire possimus, *Lingvam Ebraicam omnium linguarum esse matricem.* Tom. VI. Opp. edit. Francofurt. p. 180 Quis sine misericordia hæc nugamenta leget? Certe tristior tristium interpretatio cogitari non potest.

§. XV.

ATque ex his liquido constare arbitramur, quam graviter Patres impeerint circa sensum Scripturæ litteralem. Jam ratio instituti postulat, ut paucis etiam ostendamus, quam felices fuerint in *sensu spiritali* investigando & demonstrando. Omnibus fere Patribus hoc vitium adhæsisse observamus, ut quoties verba versionum, quibus utebantur, vel tantillum haberent difficultatis, toties, deserta Scripturæ littera, plenis velis in fretis allegoriarum navigarint. Nam cum hujus generis argutiæ speciem sublimioris cujusdam eruditionis mentirentur; (1) mirum non est, si gregatim in sui amorem pellicerent atque pertraherent homines, quorum animi essent incerti, nec haberent, in quo adquiescerent, præsertim si natura plus ingenii, quam judicii adepti essent, adeoque vana gloriolæ aura facilius, quam felicius titillari possent. Quid? quod tyrannus trium litterarum, mos, solida etiam ingenia non raro adeo in transversum ageret, ut litteram Scripturæ res suas sibi habere juberent, contortasque allegorias studiosius, quam
pru-

---

(1) Adposite PETRUS CUNÆUS: *Mysteria ex rebus quibusvis obviis & apertis effodere, eorum est, qui via hominum pervulgata sapere fastidiunt.* De Republ. Hebr. L. III. c. v.

prudentialius confectarentur. Nec diu Christianos suis lenociniis atq; suis blanditiis seduxerat allegoria, cum doctores supremi etiam subfelli eo stoliditatis delaberentur, ut litteralem Scripturarum expositionem, tanquam putrem carnem, fastidirent; allegorica vero interpretamenta ipsam Theologiae medullam constituerent. Nec hic substitit audacia, sed longius progressa impium illud placitum peperit, salutis jacturam facere, qui, fastiditis cupediis allegoricis, sensum Logicum in Scripturis exponendis paulo pressius sequerentur. (n) Quoniam vero S. Sacra tam inconsulto artificio in nasum quendam cereum convertebatur, qui pro cujusvis ingenio & judicio in varias formas fingi atque refingi posset; mirum non est, si profani animi homines exinde occasionem fumerent calumniandi doctrinam Christianam, quasi nihil certi, nihil firmi haberet, adeoque pari passu ambularet cum ineptis paganorum fabulis. Hoc certe a PORPHYRIO factum, accepimus, qui plenis maledicentiae velis passim in eandem invehitur. Nec aliam forte causam is habuit, quamobrem, Sacris Christianorum

---

(m) Vere B. LUTHERUS: *Est allegoria tanquam formosa meretrix, quae ita blanditur hominibus, ut non possit non amari, praesertim ab hominibus otiosis, qui sunt sine tentatione. Tales putant se in medio Paradisi & gremio Dei esse, si quando illis speculationibus indulgent.* Comment. in Gen. XXX.

(n) Hoc ORIGENI in mentem venisse, constat ex Libro X. Stromaton, apud CAROLUM DE LA RVE Tom I. Opp.

rum relictis, ad vomitum paganum redierit, quam quod in scriptis eorum verum demonstrandi nervum desideraret. Nec aliunde nobis derivandus videtur infanus allegorizandi pruritus, qui sectam pontificiorum etiamnum adfligit, ut nihil dicam de lue hujus mali, quæ ad nostrates etiam propagata reperitur.

§. XVI.

Non dubito fore multos, qui intemperias allegoricas, quibus Patres agitati fuerunt, potius arcessent ex more Judæorum & paganorum, quo illi Sacras Litteras, hi fabulas Deorum interpretantur allegorice, quam ex imperitia Lingvæ Sanctæ, cum, apud eos usu receptum esse, invenient, ut hujusmodi subtilitates sapius sectentur, in illis etiam locis Scripturæ, ubi versiones planum fundunt sensum, & nulla neque obscuritas, neque absurditas occasionem ineptiendi subministrat. Sed hi erunt fere, qui nescient, unius positionem alterius

---

p. 41. ubi hæc illius verba leguntur: *Multorum malorum occasio est, si quis in CARNE Scripturæ maneat. Quæ qui fecerint, regnum Dei non consequentur. Quamobrem SPIRITUM Scripturæ, fructusque quaeramus, qui non dicuntur manifesti.* Vides quorsum infantiæ optimam animam seduxerit hæc promissa conda ineptiarum.

(o) Horum temeritatem false, sed apte perstringit POLYDORUS VIRGILIUS Libro IV. cap. IX. de Inventione Rerum, ubi, *vide*, inquit, *non secus illi Jurisconsulti aliquoties detorquent Sacras Litteras, quo volunt, ac sutores sordidæ solent dentibus extendere pelles.*

terius negationem non semper involvere. Hi si didicerint, in Scriptis Patrum innumeras occurrere allegorias, in quas nunquam potuissent incidere, si textum Hebræum intellexissent, negare non poterunt, quominus ἀνεβρασία quandoque certam exorbitandi ansam præbuerit. Hoc facile nobis concessuros, arbitramur, quotquot exempla, quæ modo adducenda veniunt, adtento animo consideraverint.

Primum Exemplum. Gen. XXXI: v. 41. Sic habet T. H. וְהָלַף אֶת מִשְׁכַּרְתִּי עֶשֶׂר מִנִּים i. e. *Mutasti mercedem meam decem vicibus.* LXX: καὶ παρελογίσθη πέντε μισθὸν ὡς δέκα αὐτῶν, i. e. *Decepisti mercedem meam decem agnabus.* Huic lacunæ inhærens AUGUSTINUS ita argutatur, ut *decem agnas dicat decem tempora, quibus pepererant oves, quas sexennio paverat, quandoquidem anno singulo bis peperisse censet.* Cum vero sic non decem, sed duodecim numerarentur agnæ, siquidem JACOBUS tot annis LABANO serviverat propter gregem; ad conjecturas necesse habet confugere. Putat igitur, *oves primo sexennii anno semel partum edidisse, priusquam initum esset pactum, & JACOBUM a LABANO discessisse, antequam anno ultimo fœtum deponerent.* Quæro autem, num hæ tricæ pio viro unquam in mentem venire potuissent, si notionem, quæ voci מִנִּים subest, percepisset, nec deceptus fuisset errore τῶν ἐβδωμήκοντα, qui, nescio qua metamorphosî, tempora in animalia transformaverant? (p)

K

Secun-

(p) Vide Quæstiones in Genesin, Quæst. XXXI.

Secund. Exempl. Num. XIX: v. 2. in T. H. hæc exstat sententia: וְהָיָה חֶקֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר i. e. *Hoc est STATUTUM legis, quod præcepit Dominus dicendo.* Hic vocem חֶקֶת LXX. Interpretes per διαστολήν, Latinus vero Vulgatus per *distinctionem* verterat. Sic igitur legit AUGUSTINUS: *Hæc est DISTINCTIO legis, quæcunque constituit Dominus.* Exinde autem ope allegoriæ extorquet distinctionem inter duo Testamenta, quam in passione Domini nostri Jesu Christi ponit. (q)

Exempl. Tertium. Psalm. XVII: v. 14. T. H. שָׂבַעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל i. e. *Saturabuntur filii.* LXX. Senes: ἐχορτάσθησαν υἱαὶ i. e. ut habet Vulgatus, qui eos, pro more, presse sequitur, *Saturati sunt filii.* Hic itidem liberis allegoriæ spatiis evagatur ingeniosus HIPPONENSIVM EPISCOPUS, per *filios* intelligens *opera*, & quidem per *bonos filios bona opera*, & per *malos mala*. Potest vero quidquam cogitari alienius? Sed indagemus viam, qua bonus Pater in has argutias inciderit. Consuluerat veterem quendam

---

(q) Verba ejus Quæst. XXXIII. in Numeros ita sonant: *Si hæc est distinctio legis, quæcunque præcepit Dominus, procul dubio magna DISTINCTIO. Et certe intelligitur duo Testamenta distingvere. Temporalium autem bonorum, & carnalium, & spiritualium, & æternorum, quæ clarior & certior distinctio est, quam passio Domini nostri Jesu Christi. Hanc ergo passionem D. N. J. C. tanquam DISTINCTIONEM duorum Testamentorum, hoc quod de juvenæ rufæ mactatione narratur, satis congrue præfiguratur.* Hic adposite quis dixerit: HÆC EST DISTINCTIO INTER HEBRAICÆ PERITUM & HÆ-

dam codicem, qui, pro *filii*, habuit *porcinâ*, (r) quam quidem legendi rationem etiamnum servat Psalterium Romanum. Sic igitur illud interpretatus est: *Saturati sunt porcinâ*, id est, *Saturati sunt immunditia, conculcantes margaritas sermonis Dei*. Quoniam igitur duplicem hanc lectionem offenderat, nec textum Hebræum consulere poterat, utra earum veritati vicinior esset, hoc opus hic labor erat accurate definire. Hinc utramque retinuit, & utramque eodem modo explicuit, ne forte meliorem repudiaret, deteriorem vero adoptaret.

Exempl. Quartum. Psalm. CXXVIII: v. 2. T. H. כִּי תֹכֵל כֶּסֶף i. e. *laborem MANUUM tuarum quia comedes*. LXX interpretes: τὰς πύλας τῶν καρπῶν τε φάγεσαι i. e. *Labores CARPORM tuorum comedes*. Vulgatus: *Labores manuum tuarum quia manducabis*. Veteres nonnulli codices: *Labores FRUCTUUM tuorum comedes*. Hic iterum allegoriæ habenas laxat AUGUSTINUS, subtilius, quam solidius inter *labores fructuum* & *fructus laborum* distinguens.

K 2

stingvens.

BRAICE IMPERITUM. Nam longa hac pompa orationis, etsi amabilem spiret pietatem, soliditatis tamen ne hilum quidem habet. Vox enim Hebraica נִבְחַן, quam Græca διαβολή & Latina DISTINCTIO exprimere debuisset, non distinctionem, sed STATUTUM significat.

(r) Τὸ *porcina* Latīnorum Codicum originem debere videtur vitio Librarii, qui τὸ ὑἱῶν per oscitantiam in τὸ υἱῶν mutaverat, eodem modo, quo Psalmo LXXXIX: v. 37. pro *ῥέον* scriptum fuit *ῥέον*, & Psalmo CXXXII: v. 15. *ῥέον* pro *ῥέον*. Alii ὑἱῶν legerant, unde EUTHY-

stingvens. Verba ejus sic sonant: *interim modo labores fructuum, postea fructus laboris. Manducabunt labores fructuum, qui euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Quanto jucundius manducabunt fructus laborum, qui venientes venient cum exultatione, portantes manipulos suos.* Arguta, sed aliena interpretatio. Fraudi pio Patri fuit partim imperitia interpretis, qui Græcam vocem, καρπῶν, (s) Latina, FRUCTUUM, exprefferat, partim inscitia descriptoris, qui glossam margini illitam in ipsum textum intrusisse videtur. (t) Illa sensum formulæ depravavit, hæc depravatum multiplicavit. Neutrum horum accidere potuerat, si vim vocis, כפ"ך, probe intellexisset, nec turbidis versionum rivulis coactus fuisset inhærere.

Exempl.

Mius hausit suum *Saturati sunt porcis*, quod interpretatur, *Saturati sunt immunditibus, consumto nimirum patrimonio ac bonis omnibus, in varias voluptates*, apud S. AM. I. c. p. 551.

(s) Vox καρπός ambiguitate laborat. Significat enim & FRUCTUM & CARPUM, seu *juncturam minus & brachii*. Ἀρθρον δὲ χειρὸς καὶ βραχίονος, καρπός, inquit ARISTOTELES Lib. I. de part. anim. Synecdochice manum significat, atque in ea significatione a LXX Interpretibus adhibetur, quod cum Latini non perspicerent, Hebraismi lumine destituti, notioni *fructuum* perperam inhæserunt.

(t) Cum formulam *manducare labores fructuum*, minus aptum sensum fundere viderent lectores, accidit, ut non nemo, commodioris explicationis gratia, ordinem vocum per ὑπ' αλλαγὴν inverteret, in margine scribens: *fructus laborum manducabis*. Hanc glossam in ipsum textum intrusisse videntur librarii, quibus forte visa fuit emendatio-

Exempl. Quintum. Psalmo CXXVII: v. 4. verba T. H. כְּנָרִי הַעַרְוִים i. e. *adolescensuli*, male Græci *βιοι ἐκείνων γυένων*, & Latini *fili excussorum* transfulerunt. Hinc vanissimæ allegoriæ. AUGUSTINUS *Excussos Prophetas* & *FILIOS EXCUSSORUM Apostolos* interpretatur. HILARIUS per *Excussos* intelligit *Apostolos* & per *FILIOS EXCUSSORUM homines credentes*. EUTHYMIUS *Excussos* exponit quoscunque *fideles doctores*, & *FILIOS EXCUSSORUM* horum *spirituales filios credentes*. Omnes vero tota lineâ a mente auctoris aberrant, puram fontis undam negligentes, & fatuam rivulorum vappam forbillantes.

§. XVIII.

HÆc pauca adduxisse sufficiat de nævis, qui Theologiam Patrum Exegeticam deformarunt. Jam, ut fidem superius datam liberemus, *phalmata* eorum *Dogmatica* breviter perstringere volumus. Hæc vero in duas abeunt classes. Geminum enim effectum apud Patres habuit ignorantio Hebraïsmorum. Nam quisquis Scripta eorum vel fugitivo lustraverit oculo, non poterit non deprehendere, quod partim *genuinam Ecclesiæ doctrinam ineptis atque infirmis adstruxerint argumentis*, partim *ex oraculis male perceptis nefanda*

K 3

erro-

---

nem, vel completionem textus continere, perinde ac si mutilata fuissent exemplaria, quæ priorem tantum lectionem agnoscerent. Sic errores erroribus cumulantur, cum, inconsulto textu Authentico, vagis versionum verbis temere adhibetur fides.

errorum monstra procuderint. Quod prius attinet, toties locum invenit, quoties articulis fidei probandis talia Scripturæ dicta adhibent, quæ, cum ad lucem Hebraismi examinantur, nihil minus probare deprehenduntur, quam id, cujus gratia adferuntur, unde religio non potest non calumniis atque contumeliis adversariorum exponi. (u) Hoc itidem luculentis quibusdam exemplis ad oculum demonstrare conabimur, quæ potissimum desumpturi sumus ex articulo de Christo, qui totius & Scripturæ & Theologiæ nucleus, medulla & centrum est.

Exemplum Primum Num. XXIII: v. 19. T. H. לֹא אִישׁ אֵל וְיִכּוֹכ וְכֵן אִם וַיִּתְנַח i. e. *Deus non est vir, ut MENTIATUR, nec filius hominis, ut POENITENTIA DUCATUR.* His verbis luculentum vaticinium de venerando crucis mysterio contineri, putavit LACTANTIUS. Nec mirum. Usus enim est Codice, in quo Hebraica sic translata fuerunt: *Non quasi homo Dominus SUSPENDITUR, neque quasi filius hominis MINAS PATITUR,* vel

---

(u) Vere THOMAS: *Cum quis ad probandam fidem Christianam inducit rationes non cogentes, cedit in irrisionem infidelium. Credunt enim, quod huiusmodi rationibus innitatur, & propter eas credamus.* In Summa Part. I. Quæst. XXXII. Art. I. Recte etiam ISIDORUS PELUSIOTA observavit de illis, qui omnia Vet. Test. dicta promiscue ad Christum referunt, quod gentilibus & hæreticis, qui id repudiant, in sua adversus nos concertatione robur & arma suppeditent. Τὰ γὰρ μὴ εἰς αὐτὸν εἰρημέα ἐκβιάζομενοι, καὶ τὰ ἀβιάτως

vel ipse sic transtulit versionem septuaginta Interpretum, qui hoc modo veritatem Hebraicam corruperant. Nam ויכזב, Ut MENTIATUR, per τὸ διαρτηῆναι, ut SUSPENDATUR, & ויתנחם, ut POENITUDINE TANGATUR, per τὸ ἀπειληῆναι, ut MINAS PATIATUR, in illorum interpretatione reditum legitur. (v)

Secund. Exempl. Deut. XXVIII: v. 66. T. H. והיו חייך תלמים לך מנגר i. e. *Et erit tibi vita tua SUSPensa coram.* His verbis etiam de crucifixione Sospitatoris vaticinatum fuisse Mosen, sibi persvaserunt multi veterum Ecclesiæ doctorum, & inter hos lucida illa sidera IRENÆUS, (w) LACTANTIUS, (x) TERTULLIANUS &c. (y) Hi enim in disputationibus atque concertationibus adversus infideles, Judæos & paganos, non dubitarunt ad hunc

---

ἐρημμένα ὑποτιθεσθαι παρεσκευάσθαι. Nam dum ea, quae de ipso minime dicta sunt per vim intorquent, hoc efficiunt, ut quae de eo haudquaquam contorte dicta sunt, in suspicionem veniant. Libr. II. Epist. CXCIV. pag. 215. Confer. JOH. JAC. RAMBACHII Instit. Hermen. Sacr. Lib. II, cap. IV. p. 166.

(v) Divin. Instit. adversus gentes Lib. IV. cap. XVIII. ubi plura Scripturae dicta majori devotione, quam eruditione in rem suam detorquet.

(w) Lib. IV. cap. XXIII.

(x) Instit. Divin. Lib. IV. cap. XVIII. p. m. 221.

(y) Lib. adversus Judæos cap. XI. Hic de suo addit voces IN LIGNO. *Erit vita tua, inquit pendeas in ligno ante oculos tuos & non credes vitae tuae, quasi dicat, Christus, qui est vita tua, suspensus eris ante oculos tuos in cruce,*

hunc locum, tanquam ad validissimum quoddam propugnaculum confugere, quamvis in eo de Christo nihil omnino contineatur, ut ex collatione antecedentium & consequentium constat. Nam qui eam instituere velit, facile inveniet, hac formula nihil aliud innui, quam maximum vitæ periculum, vel saltem statum timoris atque mœoris plenum, qualem experiuntur, qui, violata lege divina, severam Numinis vindictam incurrunt. (2) Nec alium verbis sensum subesse, colligi potest ex iis, quæ sequuntur: *timebis nocte dieque, & non eris certus de vita tua: mane dices utinam esset vespere, & vespere dices, utinam esset mane.* Hæc enim statum impiorum adhuc luculentius ob oculos ponunt. Nam non est pax impiis, & nullus locus

---

& non credis ei, qui est vita tua. Observes, locutionem, **לֹא תִאֲמִין כַּחַיִּיךָ**, non involvere negationem fiducialis adprehensionis objecti salvifici, meriti scilicet CHRISTI, sed privationem certitudinis de unione mentis atque corporis. Hinc rectius redditur, *incertus eris de vita tua*, quam *non credes vitæ tuæ*, adeo ut sensus sit, *ne minimo quidem momento tibi polliceri poteris, quod in vivis esse perseveres.*

(2) Hæc quidem loquendi ratio coincidere videtur cum formula Latinorum, *suspense atque sollicito esse animo.* Illustrationis gratia hic adponere placet verba Ciceronis ad Atticum Lib. I. Epist. XVIII. quæ sic habent: *Accepi aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, quam SUSPENSO ANIMO & SOLLICITO scire averteres, quid esset novi.* Accipe vero quid esset. *Tenemur, pergit, undique, neque jam, quominus serviamus, recusamus, sed mortem & ejjectionem, quasi majora, timemus.*

locus tutus, nulla hora secura, nulla creatura fidelis. (a) Atque hinc distincte intelligitur, veritatem passionis Domini ex hoc dicto nihil roboris adquirere.

Tertium Exempl. Psalm. XCVI: v. 10. T. H. אמרו בגוים יהוה מלך i. e. *Dicite inter gentes, Dominus regnat.* Hic locus in Græco exemplari, quo JUSTINUS MARTYR usus fuit, adjectas habuit voculas, ἀπὸ ξύλου, *de ligno.* Hinc factum, ut Patres in adstruenda passione Dominica hoc oraculum quam frequentissime & confidentissime adducant, quamvis nervus probationis totus quantus in adfuta ista lacinia situs sit, nec quidquam roboris habeat ad evincendum id, quod in questionem venit. Hujusmodi imprudentiæ postulandi sunt LACTANTIUS, TERTULLIANUS, AUGUSTINUS, ARNOBIUS, CASSIODORUS &c.

Quartum Exempl. Psalm. XCIX: v. 5. T. H. והשתחו ליהוה הגליל i. e. *Et adorete, seu incurvate vos, ad SCABELLUM PEDUM IPIUS.* Hic minus accurate veritatem Hebraicam expresse runt interpretes. Septuaginta Seniores transulerunt: καὶ προσκυνητε τῷ ὑποπόδιῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, & vulgatus: *Adorate scabellum pedum ejus.* Utrobique objectum, adorationis constituitur ipsum scabellum. Hinc cum AUGUSTINUS ex Eſaiæ cap. LXVI. didicisset, *terram Dei scabellum esse*, eamque adorationis cultu prosequi nefas intelligeret, inops consilii ad allegoriam

L

goriam

(a) Vide B. Lutheri Tom. III, Jen. Lat. f. 124. ad Deut. XVII,

goriam confugit, eaque magistra Christum ex alieno hoc oraculo ingeniose, sed perversè exsculpit. Facilius rem expedire potuisset, si vim præpositionis ל, *ad*, *juxta*, intellexisset, nec necesse habuisset cæcam fidem adhibere interpretibus, qui eam hoc loco pro nuda nota casus dandi habuerunt. (b)

Quintum Exemplum. Psalm. CX: v. 3. T. H. יְיָ עִמָּךְ נִרְכֹּת בֵּיתְךָ i. e. *Populus tuus erit summe spontaneus in die exercitus tui.* LXX. Interpretes: Μετὰ σὺ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεως σὺ. Vulgatus: *Tecum PRINCIPIMUM in die virtutis tuæ.* Hic Græci vocem עִמָּךְ legerunt *immeka*, quod *tecum* valet, pro *ammeka*, quod *populos tuus* dicit. Vim vero nominis נִרְכֹּת, quod *spontaneitates* significat, cum ignorarent, ex cognato נִרְכִּיב, *principes*, confestim notionem *principatus* deduxerunt, quam voce ἀρχὴ expresse-
 rant. Hoc simplex erat erratum.

Lati-

(b) Videte, inquit, fratres, quid nos jubeat adorare. Alio loco Scriptura dicit, COELUM MIHI SEDES, TERRA AUTEM SCABELLUM PEDUM MEORUM. Ergo terram nos jubet adorare. Et quomodo adorabimus terram, cum dicat aperte Scriptura, DOMINUM DEUM TUUM ADORABIS, & hic dicit, ADORATE SCABELLUM PEDUM EJUS? Item: Timeo adorare terram, ne me condemnet, qui fecit caelum & terram. Rursus timeo non adorare SCABELLUM PEDUM DOMINI MEI, quia Psalmus mihi dicit, ADORATE SCABELLUM PEDUM EJUS. Frustrans converto me ad CHRISTUM, quia ipsum quaero hic, & invenio, quomodo sine impietate adoretur terra & SCABELLUM PEDUM EJUS. Suscepit enim de terra terram, quia caro de

Latinus vero cum reputaret, hanc vocem sapissime *principium* denotare, eam quoque *principium* interpretatus est. Atque sic duplex erat peccatum. Jam vero cum Patres Hebraica ignorarent, dijudicare non poterant, recte ne, an secus transtulissent interpretes. Hinc pro certo habuerunt, genuinum esse interpretamentum, *Tecum principium*. Atque exinde æternitatem & divinitatem Salvatoris demonstrare tentarunt, sed ridicule, sed misere. Nam his verbis ne *שׁוּ* quidem inest, unde tale quid exsculpi possit, si ad fidem fontium exigantur. (c)

Sextum Exemplum 1. Sam. XXI: v. 14. T. H. וַיִּתְּחַלֵּל בִּירוֹ. i. e. *Et insanum se fingeat in manibus ejus*. Hic observamus duplicem errorem, alterum, quo verbo insaniendi significationem ferendi tribuerunt, alterum, quo pronomen *αὐτῶν*, plurale, in *αὐτῶ*, singulare, transmutarunt. Audiamus vero quam præclaram doctrinam ex binis istis

L 2

nævis

terra est, & de carne MARIE carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem carnem manducat, nisi prius adoraverit, inventum est, quomodo adoretur tale SCABELLUM PEDUM Domini, & non solum non peccemus adorando, sed & peccemus non adorando. Vides quid sit Hebraica ignorare.

(c) Recht ist es geredet, daß *THUSSEL WORTES GOTT* ist. Aber wie spöttlich lautet es in den Ohren der Widersacher, da sie des Grund führen aus dem 110. Psalm: *TECUM PRINCIPUM in Die virtutis tue*, so doch daselbst in der Hebräischen Sprache nichts von der Gottheit geschrieben steht. Tom. II. Germ. p. 459.

nāvis elicuerit ingeniosissimus AUGUSTINUS. ET FEREBATUR. inquit, MANIBUS SUIS. *Hoc vero, fratres, quomodo fieri possit in homine, quis intelligat? Quis enim, PORTATUR IN MANIBUS SUIS? Manibus aliorum potest portari homo; manibus SUIS nemo portatur. Quomodo intelligamus in David secundum litteram, non invenimus: in CHRISTO invenimus. FEREBATUR ENIM CHRISTUS IN MANIBUS SUIS, quando commendans ipsum corpus suum, ait, HOC EST CORPUS MEUM. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. Miseret me optimæ animæ, quæ ignoratione Lingvæ Sanctæ eo ineptiarum coacta fuit progredi! Sexcenta huiusmodi exempla pronum esset adducere, si angustia pagellarum caperent; quoniam vero vel ex his paucis satis sibi constat veritas adsertionis nostræ, pluribus adlegendis superfedemus, ad momentum, quod restat, pergentes.*

§ XIX.

Supereft vero, ut certis rerum documentis ostendamus verum esse, quod diximus paulo superius, nefanda opinionum portenta ex *ave. Regioria* Patrum originem duxisse. Ex densa exemplorum sylva loco speciminis paucissima produxisse sufficiat, eo ordine, quo se quodlibet memoriæ obtulerit.

I. Error. *Alium mundum invisibilem multis seculis ante hunc nostrum visibilem creatum fuisse, atque in eo angelos, falso sibi pervaserunt multi Patrum, utpote ORIGENES, BASILIUS, NAZIANZENUS, AMBROSIVS, HIERONYMVS, ISIDORVS, DAMASCE-*

MASCENUS, CASSIANUS, alii. (d) Hoc vero ad-
structum iverunt his verbis Moſis Gen. II: v. 8.
בְּעֶרְן מִקְדָּן - גֵּן - יְהוָה אֱלֹהֵי - i. e. Et plan-
taverat Dominus Deus hortum in EDEN AB ORIEN-
TE quæ verba ideo huic errori vel gignendo vel fo-
vendo apta sunt viſa, quod male fuerunt translata.
Nam בְּעֶרְן, in Eden, reddiderunt adpellative, volupta-
tis, & מִקְדָּן, ab oriente, tranſtulerunt, a principio.

II. Error. Angelos cum feminabus coitum cele-
brare poſſe, & conſequenter corporibus gaudere. Hoc
delirium originem traxit ex Gen. VI: v. 2. ubi
pro יְלֵדֵי תָּבָרָה, filii Dei, in quibusdam codicibus le-
ctum fuit, ἄγγελοι τῶ θεῶ, angeli Dei. In hoc luto
hæſerunt JUSTINUS, CLEMENS, LACTANTIUS,
(e) METHODIUS, EUSEBIUS, TERTULLIANUS,
SULPICIUS, ceteri.

III. Er-

(d) Vide SIXTI SENENSIS Biblioth. Sanct. Lib. V.
Annot. 5. & SIXT. AMAMA Ant. Bibl. Lib. II, p. m. 196. 197.

(e) Hunc Patrem audire lubet de hac re prolixè, ſed
erroneè differentem. Cum, inquit numerus hominum cæ-
piſſet increſcere, providens Deus, ne fraudibus ſuis Diabolus,
cui ab initio terræ dederat poteſtatem, vel corrumpere, vel
diſpergeret homines, quos in exordio fecerat: miſit angelos ad
tutelam, cultumque generis humani. Quibus præcepit ante om-
nia, ne terræ cōſagione maculati, ſubſtantiae caeleſtis amit-
terent dignitatem, ſcilicet id eos facere prohibuit, quod ſcie-
bat eſſe facturos, ut veniam ſperare non poſſent. Ita illos
cum hominibus commorantes dominator ille terræ fallaciſſimus
conſuetudine ipſa paulatim ad vitia pellexit, & mulierum con-
greſſibus inquinavit. Tum in caelum, ob peccata, quibus ſe im-
merſerant, non recepti, ceciderunt in terram. Sic eos diabolus
ex angelis Dei fecit ſuos ſatellites. Inſtit. Div. Lib. II. cap.
XV. De reliquis conſulantur auctores nuper laudati.

III. Error. *Ex consuetudine angelorum cum feminabus natum fuisse genus quoddam demonum, mediam gerens naturam inter patres atque matres, ex quibus procreati fuerant, ut LACTANTIUS fabulatur.* (f) Errandi occasionem subministrabat vox נפילי, quæ cit. cap. v. 4 occurrit. Nam cum vim hujus nominis non intelligerent, inhærebant notioni, quæ in fabulis gentilium nomini Græco γίγαντες, tributa reperiebatur, quo Hebræum נפילי transtulerant LXX. Interpretes, atque sic ex cerebro ipso- rum, quæ diximus, monstra prodierunt.

IV. Error. *Quosdam homines justificari operibus legis.* Hoc statuit HIERONYMUS ex occasione verborum Pauli, Rom. III: v. 20. ἡ ἐξ ἔργων νόμος ὁ δικαιωθήσεται νότον σαρκός. *Non justificabuntur, inquit, omnes, justificabuntur vero aliqui.* Comment. in Eph. I.

Plures hujusmodi errores cumulare non placet, cum ex iis, quos jam paucis tetigimus, haud obscure constet, quam necessaria sit peritia Hebraismi, si quis ad solidiorem Theologiæ cognitionem adspirare voluerit, quamq; stulte faciant, qui hoc genus eruditionis ideo elevare conantur, quod doctores Ecclesiæ primitivæ aut valde manca, aut plane nulla ejusdem notitia imbuti fuerunt.

(f) Loc. cit. ita pergit: *Qui autem sunt ex his procreati, quia neque angeli, neque homines fuerunt, sed mediam quandam naturam gerentes, non sunt ad inferos recepti, sicut in caelum parentes eorum. Ita duo genera demonum facta sunt, unum caeleste, alterum terrenum. Hi sunt immundi spiritus malorum, quæ geruntur, auctores &c*

* *

* *

* *